

CORCÎ ZEYDÂN
İslâm Uygarlıkları Tarihi
CILT 2

İletişim Yayınları 1701 • Tarih Dizisi 70

ISBN-13: 978-975-05-0995-7

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ayten Koçal

DİZİN Cem Tüzün

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CORCÎ ZEYDÂN

İslâm Uygarlıkları Tarihi

CİLT 2

Târihu't-temeddünni'l-İslâmî

NOTLARLA GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİREN
Nejdet Gök

CORCÍ ZEYDÂN 1861'de Beyrut'ta, Ortodoks mezhebine mensup fakir bir ailenin çocuğu olarak doğdu. İlk ve orta öğrenimini doğduğu topraklarda tamamladıktan sonra, Beyrut'ta Amerikan Koleji'nde tıp eğitimine başladı; ancak eğitimini tamamlayamadı. Daha sonra Kahire'ye yerleşti; bir başka okulda tıp eğitimini tamamlamak istese de, maddi sıkıntılar yüzünden yarıda bırakmak zorunda kaldı. Edebiyat, tarih ve dil konuları üzerinde yoğunlaştı. 1884'te *ez-Zaman* gazetesinde çalışmaya başlayan Zeydân, 1885'te Beyrut'a dönünce "Doğu Bilimler Akademisi"nin faal üyeliğine seçildi. Arap dili ve edebiyatı alanındaki ilk eseri 1886'da Beyrut'ta yayımlandı. Oldukça faal bir kişi olan Zeydân, 1886'da İngiltere, Fransa ve İsviçre'yi içine alan Avrupa seyahatine çıktı ve bu ülkelerdeki belli başlı arşiv, kütüphane, müze ve üniversitelerde araştırmalar yaptı; ileri gelen bilim adamlarıyla tanıştı ve aynı yıl Mısır'a döndü. 1892'de, yaşamının sonuna kadar çalıştığı ve birçok makalesini bizzat yazdığı *el-Hilâl* dergisini çıkarmaya başlayan Zeydân, Arap edebiyatında yeni akımın öncüleri arasında yer aldı. İyi bir gazeteci olmanın yanında, özellikle tarih, Sâmî dilleri ve karşılaştırmalı dil bilimi konularında bilimsel Batı metoduna uygun çok sayıda esere imza atan Corcî Zeydân, 1914'te Kahire'de öldü. Başlıca eserleri şunlardır: *Tarihu Mısır el-Hadis* (2 cilt), *Tarihu't-temeddüni'l-İslâmi* (5 cilt), *Târihu'l-Arab kable'l-İslâm*, *Ensâbü'l-Arabî'l-kudemâ*, *Edebiyat ve Tarih Dersleri*, *Arapça Lügât Düzenleme Kuralları Tarihi*, *Şark Meşhurlarının Biyografileri*. Bu eserlerin dışında Zeydân'ı başta Arap dünyası olmak üzere büyük üne kavuşturan kitapları, İslâm fetihlerinin başlangıcından Memlûklular devrine kadar, İslâm tarihinin ilk devirleriyle 18. ve 19. yüzyıllarda geçen olayları konu alan ve bazıları Türkçe'ye de çevrilmiş olan tarihî romanlarıdır.

NEJDET GÖK 1960 Ankara, Gölbaşı'da doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1986 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans ve sosyoloji alanında da yüksek lisans yaptı. Bir müddet öğretmenlikten sonra Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri'nde uzman olarak çalıştı (1987-1994). Prof. Dr. Halil İnalıcık'ın davetiyle 1994 yılında Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde göreve başladı. Bilkent Üniversitesi'nde 12 yıl Osmanlı Türkçesi, Osmanlı Paleografyası, Osmanlı Diplomatikası, İslâm Tarihi, Türk İslâm Tarihi ve Tez Öncesi Seminer derslerini verdi. Marmara Üniversitesi eski rektörü Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız'ın danışmanlığında başladığı "III. Abdurrahman Dönemi Endülüs-Fatımî İlişkileri" konulu doktora tezini Yıldız'ın ani vefatı nedeniyle tamamlama imkânı bulamadı. Prof. Dr. Halil İnalıcık'ın teklifiyle başladığı ve danışmanlığında yürüttüğü "Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatikasında Berat Formu" başlıklı doktora tezini 1997 yılında, üç yıl içinde başarıyla tamamladı. Cambridge ve Bilkent üniversitelerinin verdiği araştırma bursları ile 2000-2002 yılları arasında çeşitli dönemlerde, Harvard, Princeton, Chicago, Oxford ve Cambridge üniversitelerinde bilimsel araştırmalar ve doktora sonrası çalışmalarda bulundu. 2008-2011 arasında Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görev yaptı. Arşiv, Osmanlı paleografya ve diplomatikası uzmanı olan Doç. Dr. Nejdet Gök halen Konuya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü'nde bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	21
BİRİNCİ BÖLÜM	
Dahîlî Bilimler (Pozitif Bilimler)	25
Yunan Bilim ve Kültürü	26
Eski Yunan Edebiyatı (M. 529 yılına kadar)	28
Eski Yunan Şiiri	28
Yunanlılarda Dil Bilimleri, Diğer Bilimler ve Felsefe (MÖ 300-475)	30
<i>Edebiyat ve Tarih</i>	30
<i>İlim ve Felsefe</i>	31
Sokrates	33
Platon	35
Aristo	35
Aristo'nun Eserleri	37
Tıp ve İlm-i Nücüm (Tıp ve Astronomi)	39
İskenderiye Devri	41
<i>İskenderiye Medresesi ve Kütüphanesi</i>	41
<i>İskenderiye'de Yunan Devri (MÖ 306-30)</i>	44
Matematik (Riyaziyyât)	45
<i>Tıp Bilimi</i>	47
İskenderiye'de Roma Devri (MÖ 30-MS 640)	48
Bizans Devri (MÖ 529-1453)	50

İslâm'dan Önce İranlılarda Bilim ve Edebiyat.....	51
İslâmiyet'ten Önce Süryanilerde Bilim ve Edebiyat	55
İslâm'dan Önce Hint Bilim ve Edebiyatı.....	59
Özet.....	60

İKİNCİ BÖLÜM

Müslümanlar ve Ulûm-i Dahile

(Pozitif Bilimler).....	63
<i>Pozitif Bilimin Öncüleri</i>	65
Abbasiler Devri'nde Pozitif Bilimler	66
<i>Mansur Devri Astronomi ve Tıp</i>	66
<i>Astronomi (İlm-i Nücûm veya İlm-i Felek)</i>	67
<i>İlm-i Tıp</i>	69
Mehdî ve Harunureşid	71
Me'mûn Devrinde Felsefe ve Mantık.....	73
Me'mûn Devri ve Mu'tezile.....	73
Me'mûn Devrinde Tercüme Faaliyetleri.....	77
Abbasiler Devrinde Mütercimler.....	78
<i>Buhtîşû' (Bahtîşû') Ailesi</i>	80
<i>Huneyn Ailesi</i>	81
<i>Hubeyş A'sam Dimeşki</i>	83
<i>Kısta bin Luka el-Baalbekî</i>	83
<i>Masercuye Ailesi</i>	84
<i>Kerhi Ailesi</i>	84
<i>Sabit Ailesi</i>	84
<i>Haccac bin Matar</i>	85
Suriye Bölgesinde Bilimsel Çalışma ve Tercüme.....	87
Halifeler Dışında Bilim ve Maarifle Uğraşanlar	88
Abbasilerin Bilimsel Uyanış Devrinde	
Yapılan Tercüme.....	91
<i>Yunanca'dan Tercüme Edilen Kitaplar</i>	92
<i>Felsefe ve Edebiyatla İlgili Eserler</i>	92
Eflatun'un Kitapları.....	92
Aristo'nun Kitapları.....	93
<i>Tıpla İlgili Kitaplar</i>	95
Hipokrat'ın Kitapları.....	95
Calinos'un Kitapları.....	96

Matematik, Astronomi ve Diğer İlimlere Dair Olan Kitaplar	98
Öklid'in Eserleri	98
Arşimed'in Eserleri	99
Perge'li Apollonius'un Eserleri	99
Ménélas'ın Eserleri	99
Batlamyus el-Kalûzî'nin (Ö. 168 ?) Kitapları	99
Hipparkhos'un Eserleri	100
Diophante'nin Eserleri	100
Farsça'dan Arapça'ya Tercüme Olunan Kitaplar	101
Hintçe'den Tercüme Olunan Kitaplar	101
Tıp ve Tıbbın Alt Dallarıyla İlgili Kitaplar	102
Astronomi ve Matematikle Alakalı Kitaplar	104
Edebiyat Kitapları	105
Nebâtîce'den Tercüme Olunan Kitaplar	106
İbranîce, Latince ve Kıptîce'den Tercüme Olunan Kitaplar	107
Özet	108
Halifelerin Gayrimüslim Bilginlere Gösterdikleri İltifat ..	110
İslâm Dünyasında Pozitif Bilimlerin Gelişip Yayılması ..	117
Halifeler, Diğer Yöneticiler ve Bilimsel Anlayış	122
Halife ve Valiler	122
Halife ve Valiler Adına Kitap Yazımı	125
Yazarlar ve Eserleri	129
İslâm Uygarlığı ve Pozitif Bilimlere Katkısı	132
İslâmiyet'te Felsefe	133
Doğu Dünyasında İslâm Filozofları	133
İhvânü-s-Safâ (Safâ Kardeşler) Cemiyeti	136
Endülüs Filozofları	138
İslâmiyet ve Tıp	140
İslâm Tıbbı ve Tabipleri	141
Müslümanların Tıp Alanındaki Buluş ve Metotları	144
Eczacılık, Kimya-i Nebatat (Botanik)	147
İslâm Dünyasında Maristanlar (Hastaneler)	150
Astroloji ve Astronomi	154
İlm-i Tencim (Astroloji)	155
İlm-i Nücûm veya İlm-i Felek (Astronomi)	156

<i>Rasathaneler (Gözlemevleri)</i>	159
<i>Rasat Aletleri</i>	160
<i>İslâm Dünyası ve Gözlemevleri</i>	161
<i>İlm-i Nücüm (Astronomi) ve İslâmiyet</i>	163
<i>Hesap, Cebir ve Hendese</i>	166
<i>Güzel Sanatlar (Sanayi-i Nefise)</i>	168
<i>Musiki</i>	169
<i>Musiki (Müzik) Aletleri</i>	171
İslâm Dünyasında Medreseler	173
Eğitim ve Öğretim	173
<i>Medreseler</i>	175
<i>Kütüphaneler</i>	183
<i>İslâm Kütüphaneleri</i>	185
<i>Bağdat Kütüphaneleri</i>	186
<i>Endülüs Kütüphaneleri</i>	188
<i>Mısır Kütüphaneleri</i>	192
<i>Şam Kütüphaneleri</i>	195
<i>İslâm Uygarlığının Yükselme Devrinde</i>	
<i>En Ünlü İslâm Kütüphaneleri</i>	198
<i>Avrupa Başkentlerinin En Büyük Kütüphaneleri</i>	198
<i>Ortaçağın Sonlarında</i>	
<i>İslâm Kütüphaneleri ve Kitapları</i>	199

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İslâm Devletlerinde

Siyasi ve İdari Yapılanma	201
Giriş	201
Bu Bölümün Konusu	203

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Birinci Arap Devri

(İslâmiyet'in Doğuşundan

Hicri 132/Miladi 749 Yılına Kadar)	211
İslâm'dan Önce Arap Toplumlari -	
Bedeviler ve Şehirliler	211
İslâm'dan Önce Arap Asabiyeti	213
<i>Arap Soyü</i>	215
<i>Nesep Asabiyeti</i>	218

<i>İslâmiyet'ten Önce Arapların Dışındaki Milletler</i>	219
<i>Anne ve Dayı Tarafı</i>	220
<i>Arap Asabiyetinin Dalları</i>	223
<i>Hilf (Ahd veya İttifak Anlaşması)</i>	223
<i>İstihak (Bir Kabileye Katılmaya Çalışma)</i>	225
<i>Hal' (Uzaklaşma veya İndirme)</i>	227
Cahiliye Devri'nde Köleler	229
<i>İstirkâk = Köle Edinme</i>	229
<i>Arabistan'da Kölelik</i>	230
İslâm Öncesi Dönemde Mevali	232
<i>İtk Mevlası</i>	232
<i>Mükatebe</i>	233
<i>Akd Mevlası</i>	234
<i>Rahim Mevlası</i>	236
Cahiliye Devri'nde Yabancı Göçmenler	237
<i>Ebnâ'</i>	238
Cahiliye Devri'nde Devletin Siyaseti	239
Cahiliye Devri'nde Arap Faziletleri	241
<i>Vefakârlık</i>	241
<i>Civâr (Komşuluk ve Mülteci Himayesi Hukuku)</i>	242
<i>Büyüklük ve Âlicenaplık (Erihiye - Chivalry)</i>	245

BEŞİNCİ BÖLÜM

Raşid Halifeler Devri'nde Devlet Siyaseti (Hicri 11-41)	247
<i>Arap Birliği</i>	249
<i>Yeryüzüne Yayılma ve İslâm Fetihleri</i>	251
İslâm Toplumunda Araplar	254
Raşid Halifelerin Siyaseti	256
<i>Hz. Ebubekir (Radiyallahu Anh = Allah O'ndan Razı Olsun)</i>	257
<i>Ömer bin Hattab (Radiyallahu Anh)</i>	258
<i>Osman Bin Affan (Radiyallahu Anh)</i>	260
<i>Ali bin Ebi Talib (Radiyallahu Anh)</i>	261
Arapların Yeryüzüne Dağılımları	264
<i>Doğum Yoluyla Nüfus Artışı</i>	266
<i>Fetihler Yoluyla Arabistan Dışında Yayılış</i>	268

Göç Yoluyla Arapların Yayılışı	269
<i>Süleym ve Hilaloğulları</i>	270
İslâm'da Kölelik ve Mevali	272
<i>İslâm'da Esirlik (İstirkâk)</i>	273
<i>İslâmiyet'te Mevali</i>	277

ALTINCI BÖLÜM

Emeviler Devri'nde Devlet Siyaseti

(Hicri 122-141)	285
Hilafetin Emevilere İntikali	285
<i>Ümeyye ve Haşim Arasındaki Rekabet</i>	286
<i>Hiz. Muaviye ve Hiz. Ali</i>	288
Emevilerin Başkanlık ve Yönetim Konusundaki Hırsları	292
Emevilerin Zamanında Arap Asabiyeti	293
<i>Araplar ve Kureyş Kabilesi</i>	293
<i>Yemen ve Muzar Kabileleri</i>	296
Arap İrkçılığı veya Asabiyeti (Şovenizm)	299
<i>Araplar ve Mevali</i>	300
Emevilerin İslâm Kültürü Üzerindeki Etkileri	304
Emeviler Devri'nde Arap Şovenizmi	305
İslâm Fetihlerinden Sonra Şehirleşme	306
<i>İslâm Şehirlerinin Birbirleri Aleyhine Taraftarlığı</i>	308
Emevilerin Taraftar Kazanma Çabaları	311
<i>Hiz. Muaviye'nin İnce Siyaseti</i>	311
<i>Amr bin el-Âs</i>	315
Emeviler Devri'nde Maaşlar	318
<i>Devlet Hazinesinden Ödenen Maaşlar</i>	318
<i>Hiz. Ali'nin Titizliliği, Abdullah ibn Zübeyr'in Aşırı Tutumluluğu</i>	324
Emeviler Devrinde Kazanç Yolları	326
<i>Emevi Valileri</i>	326
<i>İslâmiyet ve Cizye</i>	328
<i>Sadaka ve Rüşvet</i>	330
Dindarları Aşağılayıcı Davranışlar	332
<i>Kur'an-ı Kerim ve Haremeyn'e (Mekke ve Medine) Saygısızlık</i>	333
<i>Hilafet ve Nübüvvet</i>	334

Emeviler Devrinde Şiddet ve Kan Dökücülük	337
<i>Busr bin Ertad ve Çocukların Öldürülmesi</i>	339
<i>Kelle Hazinesi</i>	344
Emeviler Devrinde Mevali ve Onlarla İlgili Hükümler	346
<i>Mevalinin Çoğalması</i>	346
<i>Mevalinin Araplara Duyduğu Nefret ve Kin</i>	348
<i>Mevalinin Arap Kızlarıyla Evlenmeleri</i>	350
Emeviler Devrinde Ehl-i Zimmet ve Zimmilerle İlgili Hükümler	353
<i>Hz. Peygamber'in Verdiği Ahidnâme</i>	356
<i>Hz. Ömer'in Ahidnâmesi</i>	358
<i>Hz. Ömer'in Verdiği Ahidnâmenin İçeriği</i>	365
<i>Şam Hıristiyanları ve Rum Kayseri (Bizans İmparatoru)</i>	366
<i>Emeviler ve Gayrimüslimler</i>	370
Özet	373

YEDİNCİ BÖLÜM

Birinci Fars Devri

Saffah'ın Hilafetinden (Hicri 132/749)

Mütevekkil'in Hilafetine Kadar (H. 233/837)	379
İslâm Hilafetinin Abbasilere İntikal Şekli	380
<i>Şia-i Aleviyye</i>	380
<i>Şia-i Abbasiye (Abbasi Taraftarları)</i>	383
<i>Mansur'un Şia'ya Biati ve Halefi</i>	385
Abbasilerin Hâkimiyetlerini Kuvvetlendirmede Tatbik Ettikleri Siyaset	390
<i>Şüphe Üzerine Katl ve İdam</i>	390
<i>Mansur ve Abbasi Devleti</i>	393
Abbasilerin Reaya Hakkındaki Siyasi Yöntemleri	399
<i>İranlı Mevali</i>	399
<i>İslâmiyet'ten Önce İranlılar ve Araplar</i>	399
<i>İranlı Mevalinin Devlet Dairelerinde Görevlendirilmeleri</i>	402
Abbasiler Devrinde Gayrimüslimler	405
<i>Abbasiler Devrinde Gayrimüslimlere Yapılan Baskılar</i>	408

<i>Halkın Hıristiyanlara Yaptığı Baskılar</i>	413
<i>Hıristiyanların Birbirlerine Karşı Kıskançlık ve Rekabetleri</i>	416
Din ve Vicdan Hürriyeti.....	419
Abbasiler Devri'nde Arap Şovenizmi.....	422
<i>Ayrılık Politikası</i>	422
<i>Emin Devrinin Bitimiyle Birlikte Arap Şovenizminin de Yıkılışı</i>	426
<i>Şuûbiler (Şuûbiyye) ve Araplar</i>	428
İranlı Vezirlerin Gözden Düşmesi.....	430
<i>Bermekîlerden Önce İranlı Vezirler</i>	430
<i>Bermekî Vezirler</i>	433
<i>Bermekîlerin Gözden Düşmeleri ve Felaketleri</i>	437
<i>Harun Reşid ve Şia</i>	437
<i>Horasan Bölgesinde Şiîler</i>	440
<i>Harun Reşid ve Cafer</i>	441
<i>Emin ve Me'mûn veya Araplarla İranlılar</i>	446
<i>Fâzıl ibn Sehl ve Ali Rıza</i>	448
Abbasilerde Sır Gizleme Geleneği.....	452
<i>İslâmiyet'ten Sonra Neseplerin Karışması</i>	454
<i>Cariyelerden Doğan Çocuklar</i>	454
<i>Anneleri Arap Olmayan Halifeler</i>	456

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Birinci Türk Devri

Mütevekkil'in (H. 232/846) Halifeliğinden

Deylemlilerin Hicri 334/945 Yılındaki

Saldırılarına Kadar Olan Dönem..... 459

Eski Türkler..... 459

İslâmiyet'ten Sonra Türkler..... 461

Abbasi Devletinde Türk Askeri..... 462

Mu'tasım ile Türkler..... 462

Türk Askeri ve Devlet Düzeni..... 465

Saray Hizmetlileri ve

Abbasiler Devletindeki Nüfuzları..... 470

Hizmetçilerin Nüfuz ve

Önem Sahibi Olmalarının Sebepleri..... 470

Hademe Bölükleri ve Sınıfları..... 471

<i>Hademeler Arasından Çıkan Komutanlar ve Vezirler</i>	473
Devlet İdaresinde Kadınların Etkisi.....	475
<i>Halifelerin Anneleri</i>	476
<i>Abbasi Devletinde İşlerin Karışması - Güç ve Sulta Üzerinde Rekabet</i>	478
<i>Müsaderelerin Çeşidi ve Sayısı</i>	480
<i>Para Toplamanın Yolları</i>	482
<i>Casusluk ve Fetva-i Şekavet (Haydutluk Fetvası)</i>	484
Abbasi Devleti'nin Bölünmesi.....	485
Abbasilere Bağlı Bulunan Fars Hükümetleri.....	486
<i>Buveyhiler Devleti</i>	487
Abbasilerin Siyasi Egemenliği Altında	
Teşekkül Eden Türk Hükümetler.....	488
Selçuklu Devleti ve Kolları.....	489
<i>Selçuklu Devleti'nin Atabeyler Eline Geçmesi</i>	491
<i>Anadolu Selçukluları veya Rum Selçukluları</i>	492
Abbasilerin Hâkimiyeti Altında Kurulan	
Kürt Devletleri (Küçük Hükümetler).....	493
<i>Eyyûbiler Devleti</i>	494
<i>Not</i>	494
<i>Hilafet ve Saltanat veya Diyanet ve Siyaset</i>	495
<i>Hilafet ve Mutlak Hâkimiyet</i>	498
<i>Halifeler ile Fukaha (İslâm Hukukçuları)</i>	500
<i>İslâm Devletleri ve Hilafet</i>	504
<i>Kureyş Kabilesinden Olmayanların Halifelîği</i>	507

DOKUZUNCU BÖLÜM

İkinci Arap Devri

(Arap Emirlikleri ve Arap Unsuru).....	511
Endülüs Emevi Devleti'nin Siyaset Metodu (Hicri 138-422/M. 755-1031).....	517
<i>Slavlar</i>	520
<i>Endülüs'te Tavaif-i Mülük (Küçük Beylikler) Dönemi</i>	521
Fatimîler Devleti (H. 297-577/909-1182).....	523
<i>Mağrip Bölgesinde Şîlik</i>	523
<i>Mısır'da Şîlik</i>	525
<i>Fatimîlerin Siyaseti</i>	527
<i>Fatimîlerin Geçirdiği Devirler</i>	529

ONUNCU BÖLÜM

Moğol veya Tatar Devri

İslâm Âleminin Yıkılışı

(H. 603/1206) Yılında Cengiz Han'ın

Ortaya Çıkışından (H. 807/1404) Yılında

Timurlenk'in Ölümüne Kadar	535
<i>Moğollar</i>	537
<i>Cengiz Han</i>	537
<i>Hülagü ve Bağdat'ın Ele Geçirilmesi</i>	543
<i>Timurlenk</i>	545
İkinci Devir	546
<i>Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan</i>	
<i>Günümüze Kadar</i>	546

ON BİRİNCİ BÖLÜM

İslâm Devletlerinde Sosyal Yapı **549** | | | | |--------------------|------------| | Giriş | 549 | |--------------------|------------| | | | |--|------------| | İslâm Devletlerinde Sosyal Teşkilat | 554 | |--|------------| | | | |-----------------------------------|------------| | İslâmiyet'ten Öncesi | 554 | |-----------------------------------|------------| | | | |--|------------| | <i>Şam ve Irak Bölgesinde Halk Sınıfları</i> | 554 | |--|------------| | | | |-----------------------|------------| | <i>Ârâmîler</i> | 555 | |-----------------------|------------| | | | |------------------------|------------| | <i>Nebatîler</i> | 557 | |------------------------|------------| | | | |--|------------| | <i>Şam ve Irak Bölgesinde Sosyal Yapılanma</i> | 559 | |--|------------| | | | |-----------------------------------|------------| | <i>Mısır'da Sosyal Yapı</i> | 560 | |-----------------------------------|------------| | | | |--|------------| | <i>İfrikkiye'de Sosyal Yapılanma</i> | 562 | |--|------------| | | | |--|------------| | <i>Fars Bölgesinde Sosyal Yapı</i> | 563 | |--|------------| | | | |---|------------| | <i>Cahiliye Devri'ndeki Araplarda Sosyal Yapı</i> | 565 | |---|------------| | | | |--|------------| | Raşid Halifeler Devri'nde Sosyal Yapı | 566 | |--|------------| | | | |---|------------| | Emeviler Devri'nde Sosyal Yapı | 567 | |---|------------| | | | |--|------------| | Abbasiler Devri'nde Sosyal Yapı | 570 | |--|------------| | | | |---------------------------|------------| | <i>Havas Sınıfı</i> | 570 | |---------------------------|------------| | | | |--|------------| | <i>Havas Sınıfına Tabi Olanlar</i> | 572 | |--|------------| | | | |----------------------------|------------| | <i>Hademe Sınıfı</i> | 574 | |----------------------------|------------| | | | |---------------------------------|------------| | <i>Köleler ve Esirler</i> | 574 | |---------------------------------|------------| | | | |--------------------------------|------------| | <i>Esirlerin Çokluğu</i> | 575 | |--------------------------------|------------| | | | |---------------------------------------|------------| | <i>Esirlere Yapılan Muamele</i> | 576 | |---------------------------------------|------------| | | | |-------------------------------|------------| | <i>Esirlerin Çeşidi</i> | 579 | |-------------------------------|------------| | | | |--|------------| | <i>Tavaşîler (Harem Ağaları)</i> | 580 | |--|------------|

Cariyeler	582
Cariye Çeşitleri.....	584
Cariyelerin Eğitimi.....	585
Cariyelerin Nüfuz ve Tesiri.....	586
Avam Sınıfı	588
Halkın (Avam) Birinci Sınıfı	588
Güzel Sanatlarla Uğraşanlar Sınıfı	588
Ressamlar.....	588
Şarkıcılar.....	590
İslâmiyet'ten Sonra Musiki.....	591
Musiki ve Dindarlık.....	592
Halifelerin Musikiye Karşı Direnmeleri.....	594
Âlimler, Edebiyatçılar ve Fakihler	598
Ticaret Erbabı	598
İslâm Tüccarları.....	601
Ticaret Erbabının Servet ve Zenginliği.....	602
Sanayiciler	604
Avamın İkinci Sınıfı	607
Köy Halkı Olan Çiftçiler	607
Şehirlerde Oturan Avam Sınıfı	608
Ayyarlar (Dolandırıcılar ve Hırsızlar).....	610
Şatırlar.....	611
Diğer Serseri Grupları.....	612
Avamın Ahlakı	614

ON İKİNCİ BÖLÜM

İslâm Toplumlarında

Gelenek-Görenek ve Sosyal Yapı	619
Cahiliye Devri'nde Arap Kültürü.....	619
Asabiyet (Olumsuz Kabilecilik).....	620
Şecaat (Yiğitlik ve Cesurluk).....	620
Kerem ve Seha (Eli Açıklık ve Cömertlik).....	621
Vefakârlık.....	622
İstiklâl veya Bağımsızlık.....	622
Necdet (Kahramanlık ve Yiğitlik).....	623
Eriha (Büyüklik ve Âlicenaplık).....	623
İntikam Almak.....	624
İhtiyarlık.....	624

Cahiliye Devri'nde Kadınlar	625
<i>Ve'd (Kız Çocuklarının Öldürülmesi)</i>	625
<i>Cahiliye Devri'nin Ünlü Kadınları</i>	626
İslâmî Dönemde Âdap ve Sosyal Yapı.....	628
<i>Raşid Halifeler Devrinde Sosyal ve Kültürel Yapı</i>	629
<i>Raşid Halifeler Devri'nde Kadınlar</i>	631
<i>Emeviler Devri'nde Sosyal ve Kültürel Yapı</i>	634
<i>Emeviler Devrinde Düşünceye Karşı Yapılan Baskılar</i>	635
<i>Emeviler Devri'nde Necdet (Kahramanlık) ve Mertlik</i>	637
<i>Emeviler Devri'nde Kadınlar</i>	639
<i>Gazel</i>	641
<i>Abbasiler Devrinde Örf, Âdet ve Gelenekler</i>	647
<i>Abbasiler Devrinde Kadınlar</i>	647
<i>Cömertlik ve Âlicenaplık</i>	649
<i>Araplarda Kazanç Usulü</i>	651
<i>Yemek ve Ziyafetle Halkı Memnun Etmek</i>	654
<i>Hibeler ve Dindarlık</i>	656
<i>Büyüklerin Küçüklerin Sırtından Geçinmesi</i>	657
<i>Hatır - Kadir Bilme ve Vefa</i>	658

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İslâm Uygarlığı Devrinde Aile	663
<i>Tesettür</i>	663
<i>Taaddüd-i Zevcat (Çok Evlilik veya Eşlilik)</i>	667
<i>Talak</i>	669
Ailelerin Geçim ve Yaşam Yolları.....	672
<i>Yiyecek</i>	672
Giyim (Melbusat).....	673
<i>Cahiliye Devri'nde Arap Giysileri</i>	673
<i>İslâm Uygarlığı Devrinde Giyim ve Kuşam</i>	675
<i>Mesken</i>	677

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İslâm Uygarlığı ve Mimari	679
İslâm Devletleri ve Uygarlık.....	681
<i>Şehirlerin İmarı</i>	682

Mısır Bölgesi	682
Nüfus.....	684
Tarım Arazilerinin Miktarı	685
Kahire Şehri.....	687
Endülüs Bölgesi	688
Kurtuba.....	688
Gırnata.....	690
Saraylar ve Binalar	690
Şam Emevi Mimarisi	691
Abbasi Mimarisi	692
Tac ve Süreyya Sarayları.....	693
Darüşşecre (Şecre Sarayı).....	694
Endülüs'teki Emevi Mimarisi	695
Kasr-ı Kebir.....	695
Kurtuba Camii.....	696
Zehra Sarayı.....	697
Zahire Sarayı.....	699
Kurtuba Köprüsü.....	700
El Hamra Sarayı ve Benzerleri.....	700
Mısır Mimarisi	701
Tolunoğulları Devri'nde Yapılan Binalar	701
Fâtîmî Mimarisi	703
Eyyûbiler ile Memlûklar Dönemi Mimarisi	704

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Zenginlik ve İsrâf	705
Halife, Akriba ve Yakınlarının Zenginliği.....	705
Devlet Adamları ve Diğerlerinin Serveti.....	706
Servet ve Refah.....	708
Değerlendirme.....	708
Yeme-İçmede Tatminsizlik veya Seçicilik.....	708
Giyeceklerde Bolluk ve İsrâf.....	711
Mefruşat, Ev Dekorasyonu ve Mücevherler.....	715
İranlılarda Mefruşat ve Ev Dekorasyonu.....	715
Abbasilerde Mefruşat ve Ev Dekorasyonu.....	717
Abbasilerde Mücevherat.....	719
Fatımîlerin İsrâfı.....	722

<i>Fatımîlerde Hulliyât ve Mücevherat</i>	723
<i>Fatımîlerde Mefruşat ve Ev Eşyaları</i>	724
<i>Endülüslülerin İsrâf ve Savurganlıkları</i>	726
<i>Odalık Almak</i>	727
<i>Cariyelerin Değeri</i>	730

ON ALTINCI BÖLÜM

Kerem ve Seha (Cömertlik)	731
Genel Olarak Cömertliğin Derecesi.....	731
Bermekilerin Sehâ ve Keremi (Cömertliği).....	734
Şairler ile Şarkıcılara Dağıtılan Para ve Hediyeler.....	739
Müskirat (Sarhoşluk Veren İçkiler).....	742
Açık Saçıklık ve Fuhuş.....	748

ON YEDİNCİ BÖLÜM

İslâm Devleti'nin İhtişam ve Debdebesi	753
Halife Meclisleri.....	753
<i>Meclisin Şekli ve Mefruşatı</i>	755
<i>Huzura Giriş İçin İzin İsteme</i>	757
<i>Halifenin Huzuruna Giriş, Halifeye Selam Verme</i>	758
<i>Halifelerin Huzurunda Âdap ve Merasimler</i>	760
<i>Halifelerin Perde Arkasına Çekilmeleri</i>	764
<i>Çekilme İşareti</i>	765
Edebiyat ve Şiir Meclisleri.....	766
<i>Halifelerin Âlimlere Saygı ve Hürmeti</i>	767
<i>Şairlere Gösterilen Hürmet ve İkrâm</i>	769
Münazara ve İlim Meclisleri.....	771
Musiki ve Sohbet Meclisleri.....	773
Halife Alayları.....	776
<i>Zirve Devrinde Halife Alayları</i>	777

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Törenler, Dügünler ve Diğer Kutlamalar	783
Özel Tören ve Kutlamalar (Dîni ve Millî Törenler).....	783
<i>Vezirlere Hilatler Bağışlamak</i>	787
Özel Heyetlerin Kabul Töreni.....	788
Halifeler ile Çağdaş Hükümetler.....	789
Çin Tarihinde İslâmiyet ve Müslümanlar.....	789

Avrupa Kralları ile İlişkiler	792
Endülüs-Avrupa İlişkileri	793
Halifelerin Oyun ve Eğlenceleri	795
<i>Ava Çıkmak</i>	795
<i>At Yarışları</i>	797
<i>Top ve Çevgan</i>	799
<i>Fındık Atma Oyunu</i>	800
<i>Yırtıcı Hayvan Besleme</i>	802
EKLER	807
<i>KAYNAKÇA</i>	839
<i>İSİM DİZİNİ</i>	843
<i>KAVRAM DİZİNİ</i>	845

Önsöz

Nihayet uzun bir aradan sonra kitabımızın ikinci cildini tamamlamak nasip oldu. Bunun için Rabbime şükrediyorum. Bu arada birinci cilt ilgi görmüş olmalı ki şimdiden birkaç baskı yaptı. Bazı üniversitelerde ders ve başvuru kitabı olarak okunmaya devam ediyor. Bu cildimiz Corcî Zeydân'ın Arapça orijinal kitabının üçüncü cildinin ikinci kısmı ile dört ve beşinci ciltlerin tamamından oluşmaktadır. Bu cildin bu kadar gecikmesinin nedeni, alanında yazılan ilk uygarlık tarihi olarak, konuların zenginlik ve çeşitliliği ile birlikte, kullanılan kaynaklar, çok sayıda yer, şahıs, kitap ve benzeri özel isimlerin doğru okunması ve gerekli yerlerde dipnotlarla açıklamalar yapılması zarureti olmuştur. Özellikle eğitim ve öğretim tarihi bölümünde, pozitif bilimlerin İslâm kültürüne aktarımı amacıyla Arapça'ya tercüme olunan çok sayıda eser ve mütercim listelerinin sabrımın sınırlarını zorladığını, bu arada müellifin sabrını takdire de vesile olduğunu itiraf etmeliyim. Kitabın iki cildini de gözden geçiren okuyucuların bu çabaları takdir edeceğinden kuşku yoktur. "İğneyle kuyu kazma" tabiri, olsa olsa böyle bir eserin hazırlanması için kullanılabilir. Zeydân, ancak bir komisyonun yapabileceği bir çalışmayı yoğun bir çalışma temposu ve sabırla tek başına başarabilmiştir.

Farklı dil ve kültürlerden Arapça'ya aktarılan bilimlerle anlatılmak istenen, İslâm dininin yayılma döneminde Müslümanların temasa geçtikleri kültürlerde yaygın olan bilimlerdir. Bu bilim ve kültür; tarihin başlangıcından o güne kadar yaşamış Asur, Babil, Fenike, Mısır, Hint, Eski İran ve Eski Yunanlıların ortak kültürüdür. Doğal olarak Müslümanlar kendilerinden önceki ilim ve kültürü sadece aktarmakla yetinmemiş, ona kendi renk, düşünce, duygu, inanç ve anlayışlarını ilave ederek, “güçlünün haklı olmayıp haklının güçlü olduğu” bir adalet zihniyeti çerçevesinde ve “yaradılanı severiz yaradandan ötürü” inancıyla, insana ve insanlığa saygıyı temel alan ayrı bir uygarlığın temellerini atmışlar, çoğu zaman düşmanlarını bile kendilerine hayran bırakmışlardır. İslâm uygarlığının insanlık tarihine ve kültürüne yaptığı hizmetlerin en büyüğü, kendisinden önce yaşamış milletlerin dağınık bir halde bulunan kültürel mirasını bir araya getirip geliştirmiş olmasıdır.

Yine bu cilt içinde, İslâm devletlerindeki idari ve siyasi yapılanma ayrıntılarıyla ele alınmış, bölgelere özgü yapılanmalara ayrıca dikkat çekilmiştir. Buna göre, İslâm tarihi beş ana dönemde ele alınmıştır:

Birinci Arap Devri: İslâmiyet'in doğuşundan başlar ve H. 132/ M. 749 yılında Emevilerin yıkılışına kadar devam eder. Birinci İran (Fars) Devri: H. 132/749 yılında Abbasilerin kuruluşu ile başlar ve H. 233/847 yılında halife Mütevekkilin halifeliği ile sona erer. Birinci Türk Devri: Halife Mütevekkilin hilafeti ile başlar ve H. 334/945 yılında Deylemlilerin idareyi ele geçirmelerine kadar sürer. İkinci Arap Devri: Fatımî Devleti'nin kuruluşu ile başlar ve yıkılışı ile son bulur. (M. 909-1171). Moğol Devri: Cengiz Han'ın Moğol İmparatorluğu'nu kuruluşu ile başlar, Timur'un ölümüne kadar devam eder (M. 1206-1405).

İkinci Türk Devri Osmanlı Devleti'nin hükümlerlik dönemi; İkinci İran Devri ise İran'da Safevîlerin ve sonrasında yine aynı bölgede kurulan devletlerin hüküm sürdükleri dönemdir. Bu ikinci devirlerden sonra ikinci bir İslâmî dönem daha vardır, ama yazar bunu konu dışında tutmuştur.

Kitabın şüphesiz en zevkli ve eğlenceli konuları eserin oriji-

nalinin beşinci cildinde yer almıştır. Okuyucular bu ciltte hayatın bir gereği olarak, bizzat içinde buldukları ahlâk, âdet, gelenek ve görenekleri, sosyal olayları, toplum sınıf ve tabakalarını, uygarlık ve ümrani, aile hayatı ve münasebetini bulacaklardır. Böyle bir konu elbette hemen herkesin hoşuna gidecek ve dikkatini çekecektir. “Hadâret” veya diğer deyişle “uygarlık veya medeniyet” başlığı altında toplanan bu konular bir medeniyetin doğum ve gelişiminin tarihidir.

Birinci ciltte olduğu gibi, bu ciltte de gereksiz tekrarlardan kaçındım, gerekli olan kısımları da özetledim. Kimi yerde yazarın görüşlerine karşı çıktım, kimi yerde destekledim. Orijinal metni ve anlamı bozmamak için dipnotlarda bu noktaya özellikle işaret ettim. Yine de, yazarın konu bütünlüğünü bozmamak için tekrarladığımı belirttiği cümleleri olduğu gibi bırakmayı yeğledim. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla çok uzun olan bazı bölümleri yeni başlıklarla ikiye bölmeyi daha uygun buldum.

Uzun ve yorucu bir çabanın sonucunda hazırlanan ve yüzlerce dipnot ilavesiyle zenginleştirilip güncellenen bu âbidevî eserin, farklı alanlara ilgi duyan ancak “uygarlık noktası”nda birleşen tüm okuyuculara yararlı olacağı düşüncesindeyim.

Bu vesile ile, başta fedakâr annem ve babama, “Kardeşim, bu kitabı hazırlayarak çok hayırlı bir iş yapıyorsun,” diyerek bana moral veren rahmetli Mihriban ablama, sıkıntılı günlerimde en büyük desteğim olan eşim Halise Hanım’a, kitabın sekreterya işini sabır ve azimle yürüten sevgili kızım Ayşe Sümeyye’ye minnettarım. Bu genç öğretmen adayımın tatillerini feda etme pahasına çalışması, sabrı, ısrarı ve inadı olmasaydı, bu cildin hazırlanması daha uzun zaman alırdı. Zaman zaman, “Babacığım biz bu kitapla büyüdüğümüz biliyor musun?” deyişi hâlâ kulaklarımda. Bu çalışmalar sırasında elde ettiği zengin kültürel birikimin meslek hayatında çok faydasını göreceğinden eminim. Ayrıca yazıma yardımcı olan kızım Elif Sevde’ye, manevi desteklerinden dolayı Sabahat Öznur’a, damadım Dr. Mehmet Ardic’a, özellikle de dedesinin gonca gülü Mina Havva’ya çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca yıllardan beri sabır, nezaket ve anlayışla kitabın tamamlanmasını bekleyen, dizin ve ekler kısmının hazırlanmasında yardımcı olan İletişim Yayınları Genel Müdürü Sayın Nihat Tuna'ya ve onun şahsında, emeği geçen yayınevi personeline ayrıca şükranlarımı sunuyorum.

NEJDET GÖK

Nevşehir-Konya, Nisan 2011